

Tegnforklaring

- Hagebyer og hagebyinspirerte områder
- Kommunegrense
- Innsjø
- Sjø

Kartene er under kontinuerlig utvikling og er ikke uttømmende, feil og manglende informasjon vil derfor forekomme. Hovedkildene er Byantikværens ulike arkiv og Riksantikværens kulturminnedatabase Askeladden.no.

Lenke til det digitale Kulturmiljøkartet: [Kulturmiljøkart](#)
 Lenke til kartfortelling: [Kartfortelling](#)

1. Hagebybebyggelse i åpen karréstruktur i Ibsensgate, Elsters og Sivles gate. Tegnet av boligarkitekt Jon Knudsen i 1922. Bygningskomplekset fremstår som svært godt ivaretatt og opprinnelig på tross av enkelte nyere vindusinnstillinger. 2. Eksempel på bebyggelse i Finnbergåsen og Inndalsveien som er myket opp med et mer organisk formelement, der endebygningen i rekken avsluttes som en bue. 3. Løvestakksiden og Granbakken. Hagebyrekkene med bygningsseksjoner, forhager, murer og gjerder klatrer og tilpasser seg det eksisterende terrenget. 4 og 5. Typologi. Hagebybebyggelse som større tomannsboliger i Edvard Griegs vei, samt mindre ene- og horisontaldelte tomannsboliger i Camilla Colletts gate.

HAGEBY

Hagebybebyggelse og idealet om det gode liv

Hageby som bytype og idé stammer fra den britiske byutviklingsteoretikeren Ebenezer Howard, som lanserte begrepet rundt 1900. Hagebybevegelsen knyttes til Arts&Crafts-bevegelsen og var en reaksjon mot industrialismens tette, skitne bysamfunn med til dels dårlige boforhold. Hagebyidealet er sterkt knyttet til estetikk, arkitektonisk kvalitet og det «ekte», og har i seg et ønske om å finne igjen kvaliteter fra den førindustrielle tiden og bringe dem inn i moderne boformer. Hagebykonseptet fikk stor betydning for byplanlegging i Europa de første tiårene av 1900-tallet. Hagebyen skulle kombinere byens og landsbygdens fordeler og eliminere deres ulemper. Bebyggelsen skulle være lav og dominert av hager og vegetasjon, og samtidig ha nærhet til de større offentlige tjenestene i bykjernen, men med egne nære fellesfunksjoner, slik som kolonial, slakter, post etc.

Idealet var å bygge en by der alle beboere skulle ha tilgang på ro, lys, luft og hver sin lille hageflekk, hvor det blant annet skulle være mulighet for å dyrke grønnsaker som en viktig del av matauken.

Forbedring av det fysiske miljøet med hovedelementer som en funksjonsdelt arealdisponering med en bevisst estetisk utforming av byrom, gater og bygninger, skulle legge grunnlaget for gode sanitære forhold og «sunne liv». Hager, felles parker og grøntområder med variert vegetasjon var viktige elementer både for folkehelse, men også for estetikk og skjønnhet i hverdagen. Til sist, Byplanlegging og boligsak ble sett i sammenheng, og boligbygging, eller tilrettelegging for boligbygging, ble hovedsakelig betraktet som et kommunalt ansvarsområde.

Utbredelsen

Bergen kommune hadde allerede fra 1890-årene begynt å kjøpe opp arealer i Årstad med tanke på ekspansjon sørover, og mellom 1918 og 1922 gjorde kommunen store tomtekjøp, blant annet ved Haukelandsvannets nordlige del og Finnbergåsen. Kommunen kjøpte også de gamle gårdene, der man planla, og bygget større og helhetlige hagebyer, med utgangspunkt i datidens boligidealer.

Fridalen, Nymark, Langhaugen, Uren, Fredheim, Nedre Næsset, Solhaug, Blekenberg, Lille Solheim, Store Solheim, og Krohnsminde er også eksempler på gårder og områder som ble kjøpt opp med tanke på en ønsket utvikling. Men det er etter innlemmelsen av Årstad kommune til Bergen i 1915 at det aller meste av dagens bebyggelse og hagebystrukturene i Årstad kom til. Denne ekspansive perioden og de rådende idealene setter fremdeles sitt preg på bydelen.

Arkitekt Jon Knudsen fikk oppdraget i 1920 med å tegne den første «bergenske hageby», en større helhetlig plan for 353 hus og leiligheter i Finnbergåsen mot randen av Leaparken. Dette skjedde parallelt med den reviderte reguleringsplanen for Bergensdalens midtre del, signert Olai Shumann Olsen, lansert i 1922. I tråd med denne planen ble det største enkeltområdet med selvbygger- hus på Nymark oppført, med nesten 200 boliger i form av eneboliger, dobbelthus og rekkehus.

Planlegging og helhetlig utforming

Nymark selvbyggerkoloni er et fremstående eksempel på datidens hagebybebyggelse.

Utbyggingen skjedde etter det såkalte selvbyggersystemet. Dette gikk ut på at husene ble

oppført halvferdige av kommunen, mens selvbyggerne/eierne så gjorde dem ferdige. Målet var at alle skulle ha råd til å skaffe seg sitt eget hjem med hage. Bebyggelsesplanen og alle bygningstypene for selvbyggerkolonien på Nymark ble tegnet av arkitekt Leif Grung

Et større område hvor det også er bevart hagebypreget bebyggelse ligger rundt Fridalen skole. I likhet med Finnbergåsen og Nymark ligger husene i rekker med forhager mot vei, og private bakhager mot bakgård. Bebyggelsesplanen ble utarbeidet av Sverre Madsen og Leif Riim i 1931, og omfattet et stort område mellom Fridalen skole og Fageråsveien.

Lukkede kvartalsløsninger med rommelige bakgårder anlagt i et hagebylikende miljø er sjelden i Bergen. To eksempler i Bergen er Rothaugskomplekset fra 1920 (byens første kommunale boliganlegg) i Sandviken, og et boligkompleks på Kronstad oppført mellom 1922 og 1936. Kvartalsplanen her ble utarbeidet av Jon Knudsen, og er organisert rundt Sivles gate som en sentralakse som går gjennom et tvillingkvartal. Bruken av slike akser og symmetriske husrekker var et typisk trekk ved utformingen av hagebyenes struktur.

Utformingen

Utformingen av hagebyens bebyggelsesstruktur brukte i stor grad klassistiske, geometriske virkemidler som akser, alléer, fondmotiver, symmetri, plassdannelser, rekker av like hus og grønne akser. Samtidig var det ofte myket opp med mer organiske formelement som veier og bebyggelse i slake buer der opplevelsen av nye rom og plasser var knyttet til bevegelse gjennom området, slik vi for eksempel ser det i Finnbergåsen.

Det interne gatenettet i området er differensiert i gangveier, smalere boligater og i bredere tilførselsveier. I tillegg er gatene ført gjennom åpne plassrom av ulik form og størrelse, og husrekke er gruppert slik at de danner skjermede gårdsrom. Ofte orientert langs og i tilknytning til større park eller hageanlegg, slik som Finnbergåsen, som strekker seg langs Leaparken. Eller hagebyområdene rundt Astrups, Gjøas og Pavels vei, der bygningsrekke lager halvåpne karrékvartaler med store grønne felleshager på baksiden, mens de karakteristiske forhagene pryder arealene mot gatene. Mot gate preges ofte hagebyområdene av karakteristiske elementer som murer, gjerder, porter og trapper i en variert struktur i skrånende terreng. Dette var i pakt med de den gang nye ideer om

1 og 2. Detaljutsnitt fra murbebyggelsen som ofte har håndpussede teglsteinsfasader, markerte dør- og vindusomramminger, relieffer, etasjebånd og pusskvadre. 3. og 4. Eksempler fra Nymark og hagebybebyggelsen bygget og utformet i tre. Enkel, nyklassisistisk, men forseggjort detaljering.

byrommets arkitektoniske betydning.

Hagebystrukturen ses også ofte i rekke, som rekkehusene ble gruppert slik at de rammet inn et grøntområde som var delt inn i hager tilhørende hvert enkelt hus i rekken. Hustypene i hagebybebyggelsen kunne også være variert småhusbebyggelse med eneboliger og lave to- eller flermannsboliger, gruppert som to og to eller flere i rekke.

Bebyggelsen preges av datidens arkitektoniske ideal, som var en blanding av nybarokk og nyklassisisme. Det ble den gang lagt stor vekt på høy kvalitet både i materialbruk og i detaljering enten det ble valgt tre, slemmet eller pusset mur som fasademateriale. Flere av husrekke har avrundete eller større og mer markerte endebygninger og gavlparter. Husene er opprinnelig rike på detaljering av vindus- og dørmotiv, portaler, listverk, paneler og gesimskasser, og murhusene har gjerne håndpussede teglsteinsfasader, markerte dør- og vindusomramminger, relieffer, etasjebånd og pusskvadre.

1950-60- Utover i perioden 1950-60 bygges det igjen hagebyer, men etterkrigstidens hagebyer er preget av funksjonalismens stiluttrykk og ideal. Bebyggelsesstrukturen i funksjonalismens boligby ble utformet ved å plassere punkthus eller lameller i sammenhengende grønne landskaper, uavhengig av forhåndsbestemte geometriske strukturer. Fortsatt er hensynet til helse, sol, lys og luft det styrende prinsipp for utformingen og plassering av bebyggelsen. Materialkomposisjonen er hvitpusset tegn, brunbeisete eller lakkede vindu og innslag av panel og rød tegltakstein på tak som oftest med lav vinkel. Ofte er detaljering og utsmykning knappere, konsentrert rundt utforming av inngangspartier og ellers rene slette fasader.

Nymark. Historisk skråfoto fra 1955. Bebyggelsesplanen og alle bygningstypene for selvbyggerkolonien på Nymark ble tegnet av arkitekt Leif Grung

Denne la opp bygningene rundt et symmetrisk sentralparti med 55 hus i rekke, formet som et rektangel med hager på innsiden. Husene i dette kvartalet er trukket nesten helt frem til gaten som går rundt kvartalet, med små forhager som skiller hus fra gate, mens det i gårdsrommet inne i kvartalet er større hager tilhørende hvert hus.

Det er en åpning i hver kortsida med en smal «bakgate» tvers gjennom kvartalet. Dette er den tetteste delen av anlegget, som fortsetter mot syd med to symmetriske rekker som avsluttes med en fondbygning, som er et dobbelthus utformet med et tempelgavlmotiv.

Videre mot syd har området en åpnere enkelt- og dobbelthusbebyggelse, med en noe friere struktur og med krummede gateløp. Nymark har en storslagen nyklassisistisk form med rette kvartaler i et strengt aksesystem, i kombinasjon med den sydlige delen av anlegget der det legges opp til et mer organiske former. Selv om anlegget er noe redusert på grunn av utskifting av detaljer og påbygninger, er selve strukturen og bygningstypologien i anlegget viktige uttrykk for hagebyinspirert byutvikling i Bergen.

(kilde: Utsnitt fra historisk skråfoto, UIB, W-SH-081183)